

SALÁNKI ISTVÁN*

A magyar cukoripar 10 éve megkezdődött külföldi privatizációja és annak hatása a műszaki fejlődésre

1990 őszén a következő állami tulajdonú cukorgyárak üzemeltek hazánkban: Ács, Ercsi, Hatvan, Kaba, Kaposvár, Mezőhegyes, Sarkad, Sárvár, Selyp, Szerencs, Szolnok cukorgyára. A 12 gyár napi összes répafeldolgozásából egy gyárra 3674 t/nap esett. Ez a „gyárnagyság” elmarad a nyugat-európaiaktól, mert az előző gazdasági modellben a cukoripar rekonstrukciója csak a 60-as években kezdődött el, mindössze 2 gyárra került sor és egyetlen új gyár, a kabai épült. A cukor jó minőségét kellően igazolta az általában kb. 25%, túlnyomórészt nyugat-európai export.

A magyar cukorgyárak megvétele iránti erőteljes külföldi érdeklődés már 1989 őszén megkezdődött. Mint utólag kiderült, az érdeklődők ismerték a keleti blokk országainak készáru cukor t/ha értékeit. Ez hazánkban 5 t/ha, kiemelkedően a legjobb volt. A külföldi privatizáció lényegében 1991-ben indult meg, tehát 10 éves.

Mindenképpen meg kell azonban említeni, hogy a legkorábbi cukoripari privatizációt hazánkban az Ácsi Cukorgyár valósította meg, mert már 1990. február 20-án létrehozta az Ácsi Cukoripari Rt.-t. 1991-ben azután sorra alakultak külföldi vegyes vállalatok, előbb 30–40%-os, majd tőkeemelések után 50% feletti részesedéssel.

Ezek a következők:

Petőházi Cukoripari Rt. osztrák Agrana érdekeltséggel. Az Agrana International AG a német Südzucker leányvállalata.

Kaposcukor Rt. (a Kaposvári cukorgyárból) Agrana érdekeltséggel. Itt valósult meg később cukoriparunkban az első teljes privatizáció 1995-ben: Agrana tulajdon 51,19%, a volt állami részt (41,24%) egy répa-termelő konzorcium (25,03%) és a Kaposcukor Management Kft. (16,21%) vette át.

Kabai Cukorgyár Rt. (a Hajdúsági Cukorgyárból), 1991. március 1-jétől, Eastern Sugar érdekeltséggel. Ez az angol Tate and Lyle és a francia Saint Louis Sucre SA leányvállalata.

Mátracukor Rt. (a Mátravidéki: Hatvani és Selypi Cukorgyárból), 1991. július 1-jétől francia Béghin Say (BS) érdekeltséggel.

Szerencsi Cukorgyár Rt. 1991. július 1-jétől francia BS érdekeltséggel.

Szolnoki Cukorgyár Rt. 1991. július 1-jétől francia BS érdekeltséggel. A BS 1992-től 2001. június 30-ig EBS néven szerepelt, mert 9 francia cukorgyára egyesült az olasz Eridania csoport 11 cukorgyárával.

A további 5 magyar cukorgyár (Ács, Ercsi, Mezőhegyes, Sarkad, Sárvár) együttes privatizációjára

* 3900 Szerencs, Cukormúzeum

az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. által 1993-ban kiírt pályázatra átmeneti megoldások (pl. egyedi rt.-k) után¹ létrejött a Magyar Cukor Rt. (MC Rt.) Ez 1996-ban együttműködési megállapodást írt alá az Agrana-val, majd 1996 végén annak érdekeltsége lett. 1997-ben az Agrana Sarkadot és Mezőhegyest felajánlotta megvételre az Eastern Sugarnak, illetve Kabának.

1997–98-ban utoljára működött hazánkban 12 cukorgyár. Az átlagos „gyárnagyság” 4451 t/nap volt. Az elkezdett racionalizálás során 1998-tól megszüntették Ercsi, Sarkad, Mezőhegyes cukorgyárát, utóbbi kettőt már az új tulajdonos Kaba zárta be. Selyp és Sárvár utolsó kampányát teljesítette. Az 1999-re megmaradt 7 gyár átlagos „gyárnagysága” már 6013 t/nap volt. Ez jelentős fejlődést mutat az 1990. évihez, mint ezt az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat

**A magyar cukorgyárak számának és napi répafeldolgozási teljesítményének változása
1990-től 2001-ig**

Év	A cukorgyárak száma	Összes napi répafeldolgozás RF t/nap	1 gyárra eső napi RF t/nap	A gyárak RF t/nap értéke min.-max.
1990	12	44 082	3674	2400–6210
1997	12	53 411	4451	2234–7445
1999	7	42 091	6013	3182–9815
2001	7	44 891	6413	3391–9864

Az egy cukorgyárra eső napi répafeldolgozás („átlagos gyárnagyság”) tehát 1990-től 2001. november 11-ig, a folyó 2001. évi kampány legutolsó heptádjáig 3674 t/napról 6413 t/napra nőtt, ez 75%-os növekedés.

2002. január 1-jétől már csak 6 cukorgyár lesz hazánkban, mert a jelenlegiek közül legrégebbi, 130 éves cukorgyárunkat, az ácsit az Agrana leállítja, ugyanis a dunántúli répát a felfejlesztett petőházai és kaposvári cukorgyár fel tudja dolgozni. Ez a már említett racionalizálás tipikus példája. (Az EU 12 országában a cukorgyárak száma 30 év alatt 376-ról 144-re csökkent. Az eddigi legnagyobb mértékű racionalizálás az NDK és NSZK újraegyesülése után ment végbe, 79 cukorgyárból 32 maradt.)

A magyar cukoripar privatizációja (a változásokkal együtt) 1997-ben fejeződött be. A tulajdonosi érdekeltségek piaci részarányai: Eastern Sugar (Kaba) 26,91%, Agrana (Magyar Cukor Rt.: Petőháza, Kaposvár, Ács) 36,63%, Béghin-Say (Hatvan, Szolnok, Szerencs) 36,46%.

A cukorpiac jelentős szereplője a répacukorgyárakon kívül a kukoricából izocukor szörpöt (cukorhelyettesítőként) előállító szabadegyházai üzem is Hungrana GmbH néven (50–50%-os tulajdonos az előbbieken említett Agrana és az Amylum belga cég, Aalst.) Az izocukor szörp üzemet a 70-es években létesítették a szabadegyházai szeszgyárban a répatermelés akkori visszaesése miatti kiegészítő cukorimport csökkentésére, a felhasználó ipar (többek közt az üdítőital-ipar) szükségletének fedezésére. A gyár az utóbbi években jelentősen növelte a termelést, kb. 130 ezer t-ra.

2001. július 1-jétől az EBS 34 országot érintő 4 ágazata (cukor, növényolaj, keményítő, takarmány) önálló vállalatokká alakult át (Béghin-Say, Cereol, Cerestar, Provimi néven.) A Béghin-Say (BS) cukorvállalathoz 25 (francia, olasz, magyar és brazil) cukorgyár tartozik. A Cereol a magyar növényolajiparnak is tulajdonosa.

A privatizáció nyomán műszaki és egyéb területen elért fejlődést a 2002. január elseje után is megmaradó 6 cukorgyár 2001. évi adataival célszerű szemléltetni, összehasonlítva az 1990. évekkel.

A hatékonyság fokozásának legfontosabb tényezője a cukoriparban a gyárak napi répafeldolgozó képességének növelése. A feldolgozó kapacitást a diffúziós (lényszerű) berendezés,

2. táblázat

Év	Összes kapacitás t/nap, átlag és min.-max. érték	Tényleges répafieldolgozás t/nap, átlag és min.-max. érték
1990	27 100 4 517 3000–6000	26 877 4 480 2912–6209
2001	42 000 7 000 4500–10 500	41 500 6 917 4665–9864
Növekedés	55%	54%

mint alapvető keresztmetszet alapján számítják. A kapacitás és a tényleges répafieldolgozás, mint kapacitáskihasználás fejlődését a 2. táblázat szemlélteti a hat gyár esetében.

Ha a folyó 2001. évi répafieldolgozási kampányban november 11-ig elért 6917 t/nap gyári átlagot az 1990. év 12 gyár 3674 t/nap értékéhez hasonlítjuk, a magyar cukorgyárak teljesítményének 88%-os fejlődését állapíthatjuk meg.

Az európai értékeket figyelembe véve, várható a most már átlagosan 7000 tonna kapacitás további fejlesztése is. (A BS-nek már van 21 ezer t/nap kapacitású cukorgyára is.) A műszaki fejlesztés természetesen nemcsak teljesítménynövelést jelent, hanem egyes technológiai részfolyamatok (állomások) eddiginél újabb, korszerűbb megoldását is, nagyfokú automatizálással összekapcsolva. A technológiai folyamatok teljes automatizálására a 3 csoportban számítógépes folyamatirányító rendszer használatos.

A műszaki fejlesztés és automatizálás mellett a szervező munka jelentette a legnagyobb fejlődést a termelékenységre. Az 1990 előtti gyári létszámot azonban nem lehet összehasonlítani a nyugati cukorgyárakéval. Ott ugyanis csak cukorgyártók dolgoztak, míg hazánk élelmiszeriparában sok mindent (pl.: építőipari munkákat) házilag kellett megoldani az akkori „hiánygazdálkodás” miatt. A privatizáció után ezeket a részlegeket leválasztották, önálló vállalkozásokká alakították, s ezektől rendelik meg a szükséges munkákat. Természetesen más kapacitás is kellően rendelkezésre áll. Az informatika és az adminisztrációs szervezés nagyfokú fejlesztése lehetővé tette a kereskedelem, könyvelés és anyagbeszerzés csoportonkénti közös megvalósítását is.

A műszaki fejlesztés és szervezés által sikerült az azonos kapacitású nyugati cukorgyárak létszámát elérni, illetve megközelíteni. A termelékenységi számításhoz egy csoport szolgáltatott adatokat. Az új éves átlagszám és a megnövekedett napi cukortermelés figyelembevételével kialakított termelékenységi mutató javulása ötszörösére becsülhető. Az alkalmazott fejlesztési módszerek azonossága alapján ez a másik két esetben hasonlóan feltételezhető.

Az áruválaszték bővítése: vanília fehér cukor, a tasakos fehér cukor rövid rúd alakú csomagolása (bisztró cukor) nádmelaszos barna cukor fahéjas, rumos, citromos ízesítéssel.

A magyar cukorgyáraknak már nemzetközi minőségbiztosítási tanúsítványuk is van az ISO 9002:1994 minőségügyi szabvány betartásáról a HACCP, vagyis „Veszélyelemzés, kritikus szabályozási pontok” elnevezésű rendszer követelményeinek figyelembevételével. Hazánk cukoripara minden tekintetben elérte a fejlett európai színvonalat. Napjainkra elkészült (EU mintára) a magyar cukorpiaci rendtartás szabályzata is. Hazánk évi cukortermelése kb. 400 ezer tonna, a cukorfeldolgozás 35 kg/fejenkénti értékről csökkenőben van, ami összefüggésben áll az említett izocukor felhasználásával.

Az előző gazdasági modell idején az európai országok cukoripari dolgozóinak reálkeresete többszörösen meghaladta a rendkívül alacsony hazai szintet. Ez a különbség (a 3 csoportban kissé eltérő mértékben) már lényegesen csökkent és a mostani átlagkereset a többi élelmiszer-ipari ágazathoz képest is kielégítőnek mondható.

Van csoport, ahol megmaradt a törzsgárdajutalom is, mégpedig kibővített keretekkel. A volt cukorgyári lakótelepi lakásokat a bennük lakók igen jutányos áron vehették meg. A nagymértékben kedvezményes üdülési lehetőségek továbbra is fennállnak. A fejlesztések, átszervezések miatti létszámcsökkentéseket (az éves átlaglétszámok a korábbiak 1/4–1/3-át teszik ki) méltányos végkielégítések folyósítása mellett végezték. A csoportok továbbra is támogatják a dolgozók kulturális és sport igényeinek kielégítését.

Az üzemtörténet és a gyári hagyományok ápolása terén is van említésre méltó pozitívum. A Béghin-Say csoport fenntartotta és rendszeresen gyarapítja Európa harmadik „cukormúzeumát”, amelyet a szerencsi gyár centenáriumán, 1989-ben avattak fel. Ezzel nemcsak múzeumi körökben, de országosan is ismertté vált.

IRODALOM

1. Salánki István–dr. Vigh Albert: A magyar cukoripar története. In.: A magyar élelmiszeripar története (szerk.: Siki Jenő, Tóth-Zsiga István, 3. bővített kiadás, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1998) (p. 210–212).